



Sosyal Bilgiler Öğretiminde 5. Sınıf Ders Kitaplarında Biyografi Kullanımının Değerlendirilmesi

Serdar Gözetten¹, Yasemin Çetin², Ahmet Oflu³, Ayşegül Doğan⁴, Emel Şahin⁵, Mehmet Uz⁶, Mustafa Gökmen⁷

Öz

Bu çalışmanın temel amacı 2022/2023 eğitim öğretim yılında kullanılan 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında biyografi kullanım durumunun incelenmesidir. Bu durumda, Sosyal Bilgiler dersinin eğitim ve öğretiminde yeni yöntem ve teknikler konusunda yapılan literatürdeki araştırmalar ile daha etkili Sosyal Bilgiler öğretimi için kavramlardan, görsel materyallerden ve edebiyattan nasıl yararlanılabileceği üzerinde durulmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada doküman olarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan İlköğretim Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabından yararlanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında 10 kişinin biyografisine yer verildiği ve biyografisi kullanılan kişilerin tamamının erkek olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler ders kitabındaki bütün ünitelerde uygun kişiler araştırılarak biyografi kullanımında eşit dağılım yapılması ve kadın kişilerin biyografilerine de yer verilmesi önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler öğretimi, Sosyal Bilgiler ders kitabı, Biyografi, Doküman incelemesi

Review of the Use of Biography in 5th Grade Textbooks in Social Studies Teaching

The main purpose of this study is to examine the use of biography in 5th grade Social Studies textbooks used in the 2022/2023 academic year. In this case, the focus is on research in the literature on new methods and techniques in the education and training of the Social Studies course and how concepts, visual materials and literature can be used for more effective Social Studies teaching. Document review method, one of the qualitative research methods, was used in the research. The primary school Social Studies 5th grade textbook prepared by the Ministry of National Education (MEB) was used as the document in the research. According to the results of the study, it was determined that the biographies of 10 people were included in the 5th grade social studies textbook and all of the people whose biographies were used were male. According to the results of the research, suitable people were researched in all units in the Social Studies textbook, and suggestions were made to ensure equal distribution in the use of biographies and to include biographies of female character.

¹ Serdar Gözetten:	MEB,	serdar0935@gmail.com	ORCID: 0009 0007 7991 7784
² Yasemin Çetin:	MEB,	yaseminctinn4@gmail.com	ORCID: 0000 0003 4688 8618
³ Ahmet Oflu:	MEB,	ahmetoflu26@hotmail.com	ORCID: 0009 0002 2169 6759
⁴ Ayşegül Doğan:	MEB,	maliasya34@gmail.com	ORCID: 0009 0000 5704 4985
⁵ Emel Şahin:	MEB,	emelsahin80@gmail.com	ORCID: 0009 0007 3632 0152
⁶ Mehmet Uz:	MEB,	mehmetuz33@gmail.com	ORCID: 0009 0005 7573 7124
⁷ Mustafa Gökmen:	MEB,	gkmmnstf33@gmail.com	ORCID: 0009 0004 0128 9325

Key Words: Social Studies teaching, Social Studies textbook, Biography, Document review

Makale Geçmişi Geliş: 21.05.2023 Kabul:29.06.2023 Yayın:30.06.2023

Makale Türü Araştırma Makalesi

Önerilen Atıf Gözetin, S., Çetin, Y., Oflu, A., Doğan, A., Şahin, E., Uz, M. & Gökmen, M. (2023). Sosyal Bilgiler Öğretiminde 5. Sınıf Ders Kitaplarında Biyografi Kullanımının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Mükemmellik Arayışı Dergisi (USMAD)*, 4, ss. 36-46

Giriş

Sosyal Bilgiler öğretiminde ders kitapları, eğitim öğretim süreçlerinde kullanılan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. On iki yıllık zorunlu eğitim sürecinde Sosyal Bilgiler dersi, ilkokul dördüncü sınıftan itibaren bireyin bağlı olduğu toplumdaki sosyal yaşamla ilgili görüş ve düşüncelerini biçimlendirmeleri ve bireylerin doğaya, topluma ve içinde yaşadığımız dünyaya karşı olumlu ve yapıcı tutumlar geliştirmeleri açısından oldukça önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili olarak ülkemizde son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda öğretmenlerin, öğrencilerin ve velilerin Sosyal Bilgiler dersine yönelik olumlu düşüncelere sahip olmadıkları sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durumla ilgili olarak, Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde öğrenciyi merkeze alan yöntem ve tekniklerin sınıflarda uygulanması konusundaki bilgi ve uygulama yetersizliği bu olumsuz durumun başlıca nedenlerinden olduğu söylenebilir. Eğitim öğretim çalışmalarının sağlıklı ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için eğitim materyallerinin önemi oldukça büyüktür. Eğitim materyallerinin de en başında ders kitapları gelmektedir. Ders kitaplarının niteliğinin yüksek olması şüphesiz eğitim öğretim süreçlerinin de niteliğinin artmasını sağlamaktadır. Ceylan, (2023) ve arkadaşlarının yapmış oldukları araştırmanın sonuçları eğitim materyallerinin öneminin pandemi süreci ile birlikte daha da arttığını ortaya koymuştur. Bununla birlikte eğitim öğretim süreçlerinin vaz geçilmezi olan ders kitaplarının incelenerek daha verimli hale getirilmesi de eğitim çalışmaları adına hayati önem arz etmektedir.

Eğitim öğretim sistemi verilen bilgi beceri ve donanımlar bakımından öğrenciyi hem çeşitli değerler ve deneyimleri kazandırır hem de kişiliklerini geliştirici çeşitli fırsatlar sunar. Eğitimin ilk ve en önemli kademesi olan ilkokul, yaşam için gerekli bu bilgi ve becerileri sunması ve öğrenciyi psikolojik ve sosyal yönden hayata hazırlaması açısından büyük önem arz etmektedir. Çocukların sosyal, bilişsel ve duyuşsal olarak gelişmesine, yeni ve olumlu davranışlar benimsemelerine katkı sağlayabilecek öğretim modellerinin ilkokulda sunulması öğrencinin hayata hazırlanması bakımından önemlidir. Bu sebeple Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanılan çeşitli biyografilerin, öğrencinin bu gelişim çağında tanınmış kişileri örnek alması olumlu davranışlar kazanması açısından önemli bir husustur. Tanınmış kişilerin hayatlarının eserlerinin başarılarının anlatıldığı yazı türü olan Biyografi edebi bir tür olmakla beraber yalnızca edebiyat değil eğitim öğretimin her alanında sıklıkla kullanılmaktadır. Çünkü biyografinin değindiği yegâne konu insanoğludur ve onun yaptıklarıdır. Topluma karşı sorumluluklarını bilen başarılı bireyler yetiştirmek için derslerde biyografilerin kullanılması bu sebeple de yadsınamaz bir gerçektir. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (1998), kişilerin öz geçmişi ve yaşam öyküsü olarak tanımlanan biyografi, yaşamları ve bireysel olarak yaptıklarıyla ünlü olmuş kişilerin yaşamlarını resmi belgelere dayalı olarak inceleyen edebi tür olarak tanımlanmaktadır (Oğuzkan, 2001). Biyografiyi farklı bir tanımla açıklamak gerekirse; ülkeleri adına bilimsel, sanatsal, edebi, politik ve sportif gibi alanlarda hem yaptıkları işlerle hem de yaşamlarıyla ön plana çıkan aynı zamanda içinde yaşadığı toplumda ün kazanmış kişilerin yaşamlarının belgelerle kanıtı olarak tarafsız bir şekilde yazılan edebi üründür denilebilir (Kaymakçı ve Er, 2009).

Biyografinin konusunun insan ve onun yaptıkları olması nedeniyle yaşamları incelenen kişiler, yaşadıkları toplumda oldukça tanınan, topluma örnek olacak işlerle toplum tarafından benimsenmiş yerel ya da ulusal anlamda tanınan kişiler de olabilir. Bundan dolayıdır ki eğitim kurumlarının her kademesinde verilen eğitim-öğretim çalışmalarında iyi ve sorumlu bireyler yetiştirebilmek amacıyla okutulmakta olan en temel derslerden sayılan Sosyal Bilgiler dersinde biyografilerin kullanımına

büyük önem verilerek ders kitaplarında topluma faydalı olan örnek kişilerin biyografilerinden önemli ölçüde yararlanılmaktadır (Öztürk ve Otluoğlu, 2003). Yukarıda değinilen durumlarla alakalı olarak eğitim kurumlarında okutulan Sosyal Bilgiler dersinin öğrencilere öğretimi konusunda biyografilerin kullanılması oldukça yaygındır. Bununla birlikte Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilere hedeflenen davranışların kazandırılması, pekiştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi hususunda da birçok faydasının var olduğu bilinmektedir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmaların neticesine bağlı olarak, bu yararları kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür. (Kaymakçı, 2013):

1. Ders kitaplarında sunulan biyografiler ile bireylerin yaşadıkları toplum tarafından değer görüp, toplum adına yaptıkları çalışmalar ile üstün gayret ve başarıları sayesinde saygı duyulan kişilerin hayatlarına genel anlamda değinilmektedir.

2. Ders kitaplarında Biyografisi seçilen karakterler temaların uygun öğrenme alanları ve ünitelerde işlenen konulara göre ayrıntılı bir şekilde incelenerek özenle seçilerek, bireyin içinde yaşadığı toplum tarafından benimsenen toplumun sevgisini ve sempatisini kazanan kişilerin örnek hayatlarını aktarırken daha eğlenceli, daha etkili ve daha kalıcı bir tarihsel öğretim sağlamayı amaçlamaktadır.

4. Bütün bunlarla birlikte öğrencilere ders kitapları ile birlikte sunulan biyografilerle birlikte öğrencilerden, kişilerin hayatlarını değerlendirerek çeşitli sonuçlar çıkarıp, empati kurarak daha doğru kararlar verme özelliklerini geliştirmeleri beklenmektedir. (Kaymakçı, 2013):

Sosyal Bilgiler derslerinde biyografi kullanımına sık sık yer verilmesinin asıl nedenlerinden biri de hayatları incelenen karakterlerin, doğum yeri, çocukluğu, yetenekleri, eğilimleri, yaşam tarzı, yaptıkları anlatılırken öğrencinin kendisini onunla karşılaştırması kıyas yapması ve kendisiyle ilgili birtakım çıkarımlar yapmasıdır. Bu açıdan bakıldığında ders kitaplarında kullanılan biyografilerin, öğrencilerin kıyas yapma, kendini biyografisi kullanılan karakterlerin yerine koyma, durumlara eleştirel bakarak bir takım sonuçlar çıkarma ve eleştirel düşünme yönünün gelişebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca derslerde tarihi seyre uygun çeşitli zaferler kazanmış ve vatani uğruna çeşitli mücadeleler vermiş kişilerin yaşamöyküsünün ele alınmasının temel amacı milletin geçmişine saygı duyan, vatanına bağlı, milletini ve devletini seven değerlerine sahip çıkan çocuklar yetiştirmektir (Kaymakçı, 2013).

Sosyal Bilgiler derslerinde ünitelerde bulunan konuların öğrencilere daha etkili ve kalıcı öğretimi ile ilgili olarak, biyografilerle birlikte birçok farklı öğretim yöntemi bir arada kullanılmaktadır. Hem ilkökul hem de ortaokul seviyesinde Sosyal Bilgiler dersi öğretimi konusunda, yapılan değerlendirmeler neticesinde birçok yöntem ve tekniğin ilkökul sosyal bilgiler öğretiminde sınıf öğretmenlerinin, ortaokul sosyal bilgiler öğretiminde ise branş öğretmenleri tarafından derslerde kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde biyografilerle birlikte kullanıldığında daha iyi öğrenmenin gerçekleştirilebileceği, bazı yöntem ve teknikler üzerinde durularak bu yöntem ve tekniklerin öğrencilerin ders başarılarına etkileri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

İşbirliğine Dayalı Öğretim Yöntemi: İşbirliğine dayalı öğrenme öğrencilerin ortak bir amacı gerçekleştirmek için oluşturdukları küçük karma grupların bir araya gelmesiyle birlikte öğrenmenin gerçekleştiği bir yöntem olarak tanımlanabilir. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli hedeflerinden biri de okuldan çıkan öğrencinin toplum içerisinde insanlarla iş birliği halinde hayatını bağımsız ve etkin bir şekilde sürdürebilmesidir Bart ve Demirtaş (1997) . İşbirliğine dayalı öğrenmenin kazandırdığı duyuşsal olgunlukla birey sağlıklı, sosyal ilişkiler kurabilir, çevresine uyum sağlayabilir, insanlara karşı olumlu tavırlar sergileyip güçlü kişisel kimlik özelliği gösterebilir, yardıma ihtiyaç duyduğunda yardım isteyebilir veyahut yardıma ihtiyacı olan birine yardım edebilir. Bununla birlikte öğrenci anaokulundan itibaren bu yöntem sayesinde grupla etkili çalışmalar neticesinde demokratik bir yaşamı içselleştirebilir ve hayatı daha demokratik yaşayabilir diyebiliriz. Grupla birlikte çalışan öğrencilerin yalnız başına çalışan öğrencilerden çok daha fazla yöntem kullanarak başarılı oldukları da ayrıca ifade edilmektedir. (Gelici, Ö. & Bilgin, İ. 2011). Çok sayıdaki yöntemi içinde barındırın bu grup çalışması öğrencilerin soru sorma, not alma, yardımlaşma, öğrenme ilgisinde artma, canlılık gibi özelliklerinde artış sağlamaktadır. Öğrencinin bu yöntemle iyi motive edildiği durumlarda yöntemin başarıya etkisinin daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Gelici, Ö. & Bilgin, İ. 2011).

Klinger, Vughne ve Shay Scum (1998) ise bu öğretim yöntemi ile ilgili olarak geniş kapsamlı bir araştırma yapmıştır. Yaptıkları bu araştırmayı 141 öğrenci ile tamamlamıştır. Klinger, Vughne ve Shay Scum çalışmasının sonuçlarına göre, öğrenciler açısından önem arz eden öğrencilerin ilgisine ve onları daha çok ilgilendiren konularla ilgili tartışmalar açıldığında bu öğrencilerin, konuyu daha yüksek düzeyde algıladıklarını gösteren sorular sordukları, tam tersi durumda ise öğrenciler için önem arz etmeyen onların ilgisini çekmeyen ve onların ilgilenmedikleri konularda daha az düzeyde algıladıklarını gösteren sorular sordukları tespit edilmiştir. Yine yapılan bu çalışmanın bulgularına göre deney grubunun, iş birliği içerisinde yaptıkları çalışmalarla okudukları konuları daha iyi anlayıp konu içeriklerini daha iyi anlamlandırdıkları ve çalışılan konu ile ilgili olarak bilgi edinmedeki başarılarında, kontrol grubuna göre daha fazla olumlu yönde geliştikleri görülmüştür. Benzer bir çalışmada Lederer (2000) ise 4, 5, ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili konuları öğrenmekte zorlanan öğrencilerle deneysel bir çalışma yapmıştır. Bu çalışma deneye katılan öğrencilerin karşılıklı öğrenmesi ve anlayarak okuma yapmaları üzerine temellendirilmiştir. 128 öğrenci ile yürütülen bu çalışmanın bulgularına göre deney grubunun öğrenme düzeyinin lehine bulgulara ulaşılmıştır. İşbirliğine dayalı öğretim yöntemi, öğrencileri ben merkezli davranış sergilemekten uzaklaştırırken, bu öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersine karşı olumlu tutumlar sergilemelerine katkı sağlayacağını söylemek mümkündür.

Soru-Cevap Yöntemi: Soru cevap yöntemi ile ilgili olarak, Sosyal Bilgiler derslerinde klasik anlamda derslerde uygulanan soru-cevap mantığında ki gibi sorulan soruya karşılık birebir cevap verilmesi gibi değil de sınıfta bulunan bütün öğrencilerin sorulan soruya karşılık farklı farklı yorum yapmalarına imkân sağlamak amaçlanmaktadır (Yeşilmen,1983). Bu yöntem ile birlikte öğrencilerden, sınıfa karşı sorulan sorularla sınıfta uygun tartışma ortamı yaratılarak, öğretmenin de uygun şekilde yönlendirmesi ile beklenen sonuçlara ulaşarak yoruma dayalı doğru çıkarımlarda bulunma gibi üst düzey düşünme becerileri kazanmaları beklenmektedir (Bademci, 1997). Eğitim öğretim çalışmalarında en fazla başvurulan eğitim-öğretim yöntemlerinden biri olan soru-cevap yöntemi ile ilgili olarak en aktif öğrenme modellerinden biridir. Bütün derslerde kullanılabilen bu yöntem ile öğretmen tarafından anlatılan konularla ilgili olarak anlık sorular sorulduğunda doğrudan öğrencilerin zihinlerini aktif hale getirip öğrenci merkezli öğrenmeyi destekleyerek öğrencilerin aktif olarak düşünmelerini sağlamaktadır. Soru-cevap yöntemine göre sorulan sorular ikiye ayrılmaktadır. Birinci tip sorular, öğrencilere sorular sorarak onların öğrenmelerine kısa yoldan yardımcı olan basit sorulardan oluşur. İkinci tip sorular ise öğrencilerin üst düzey düşünmelerini ve sorulan sorulara birden fazla farklı farklı yorum getirmelerini sağlayan karmaşık sorulardan oluşur. “Karmaşık sorular”, üst düzey düşünme gerektirerek aktif bir şekilde öğrenme için hayati öneme sahiptir” (Erkan, 1998).

Çoklu Zekâ Yöntemi: Zekânın standart bir boyutta olmadığı aksine bireysel anlamda her bireyde farklı derecelerde olup farklı şekillerde işlediğini öne süren çoklu zekâ teorisi ilk olarak Gardner tarafından 1983 yılında ortaya atılmıştır. Yöntemin en önemli özelliği öğreneni yani öğrenciyi merkeze alan, öğrencinin bireysel özelliklerine ilgi ve yeteneklerine göre tasarlanan bir yapıda olmasıdır. Yılmaz (2002), Sosyal Bilgiler dersinde çoklu zekâ yönteminin kullanımına yönelik ilkökul 4. sınıfa giden 16 öğrenci üzerinde deneysel bir çalışma yapmıştır. Araştırmanın bulgularına göre her bir öğrencide farklı zekâ türlerinin baskın olduğunu görmüş ve anlamlı bir farklılık olduğunu kanıtlamıştır. Yapılan çalışma incelendiğinde öğrencileri birbirinden ayıran bireysel özelliği ile sahip olduğu zekâ grubu arasında paralellik olduğu sonucunu gözler önüne serilmiştir. Ayrıca çalışmada matematiksel, dilsel, bedensel, sosyal, görsel ve müziksel zekânın her bir öğrencide baskın olma derecesinin farklı olduğu ve bu derecelere göre öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi konularını anlama ve hatırlama derecelerinin de baskın olduğu zekâ türüyle paralel olduğu görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar dikkate alındığında Sosyal Bilgiler öğretiminde öğretmenlerin dersleri planlarken, bireysel farklılıkları dikkate alarak, öğrencilerin baskın oldukları zekâ türlerini destekleyecek biçimde etkinlik tasarımları, dersin öğretimi ve kalıcılığı konusunda olumlu katkı sağlayabilir diyebiliriz.

Problem Çözme Yöntemi: Bir insan doğumdan ölüme hayatı boyunca çeşitli problemlerle karşılaşır. Ve bu problemleri çözmek için farklı bakış açılarıyla bakıp çeşitli çözüm yolları bulmaya

çalışır. Öğretim yöntemi olarak baktığımızda problem çözme yöntemi hemen hemen her derste etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Problemlerle başa çıkma süreci derslerde verilen konular aracılığıyla öğrenciye kavratılmaya çalışılır (Kalaycı, 2001). Günlük hayatta nasıl problem çözme becerilerini kullanıyorsa sınıf ortamı da aynıdır. Örneğin Sosyal Bilgiler dersinde çevre kirliliği konusu ele alınıyorsa bu bir problemdir ve çözüm yolları aranmaktadır. Burada öğretmenin problemi ele alış şekli aradığı çözüm yolları bu çözüm yollarını ararken öğrenciyi konulara dâhil etmesi birlikte etkileşim halinde olmaları bu yöntemin çocuğa hayatta karşılaştığı problemlere karşı çözüm üretmesine olumlu yönde katkı sağlayabileceğini söyleyebiliriz. Bu yöntemle hedeflenen asıl amaç öğrencinin bir probleme odaklanıp onun çözümüne yönelik yeni fikirler araması, bu çözümleri ararken zihnini en üst seviyede kullanması, bulduğu çözümler arasında muhakeme yapabilmesi, nihayetinde gelecekte gerçek hayatında karşılaşılabileceği her tür problemi çözerken pratiklik kazanabilmesidir (Kalaycı, 2001). Kan (2003), yaptığı çalışmada problem çözme yönteminin deney grubu öğrencileri üzerinde olumlu sonuçlar elde etmiştir. Yani bu çalışmanın bulgularına göre Sosyal Bilgiler dersinde problem çözme yönteminin kullanılması öğrencinin lehine başarısını arttırdığı, kişisel ve toplumsal problemlere çözüm üretebilmelerine katkı sağladığı ve bilimsel düşünme becerilerini geliştirebileceğini söylemek mümkündür.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretimi kapsamında ortaokul Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitaplarında biyografi kullanım durumunun ortaya konulmasıdır. Yapılan bu çalışma ile aşağıdaki soruya cevap aranmaktadır:

Bu çalışmada araştırmacılar, ilkököl 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında biyografilerin kullanım durumu nedir? Sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu çalışma, öğretim yöntemi olarak değerlendirilen biyografilerin ortaokul ders kitaplarında kullanım durumunu ortaya konulacağı için ayrıca önemli görülmektedir. Çalışma kapsamında yapılan literatür taraması sonucunda, araştırmanın konusu olan ders kitaplarında biyografilerin kullanımı ile ilgili yapılan araştırmaların ve çalışmaların sınırlı sayıda oluşu, yapılan çalışmanın önemini arttırmaktadır.

Yöntem

Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme yönteminden faydalanılmıştır. Doküman inceleme yönteminde araştırılacak konu ile ilgili literatür taraması yapılarak konu ile ilgili olan varsa, arşiv kayıtları, kitaplar, dergiler, biyografiler, günlükler, mektuplar, gibi birbirinden farklı yazılı ve görsel materyaller incelenir (Balcı, 2001). Bununla birlikte, Kırıl (2020) doküman analizini bir nitel veri analiz yöntemi olarak ele alırken, O'Leary (2017) bir veri toplama tekniği ve aynı zamanda dolaylı bir veri analiz yöntemi olarak doküman analizi üzerinde durmuştur. Yapılan bu çalışmada da doküman inceleme yönteminin seçilme nedeni, yöntem olarak araştırmanın amacına uygunluğu ve yazılı materyal kapsamında değerlendirilecek olan ders kitaplarını incelemeye uygun olmasıdır.

Veri Toplama Aracı

Yapılan çalışmada verileri toplamak için 2022/2023 eğitim öğretim yılında MEB'e bağlı olan okulların 5. sınıflarında Sosyal Bilgiler dersinde okutulan kitaptan faydalanılmıştır. İncelenen kitapta 7 tema ve toplamda 33 metin bulunmaktadır.

Verilerin Analizi

Biyografilerin ders kitaplarında kullanım durumları üzerine yapılan bu çalışmada ders kitaplarının içerikleri analiz edileceğinden dolayı içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmada

kullanılan ortaokul Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabındaki biyografi kullanımına dair elde edilen veriler, tema, öğrenme alanı, metin sayısı, kazanım ve kişi gibi kriterler çerçevesinde analiz edilerek tablolar halinde sunulmuştur.

Bulgular

Çalışmanın amacı olan Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında biyografi kullanımının durumu ile ilgili olarak, ders kitabı incelenmiş ve ders kitabındaki temalar kitaptaki sıraya göre yazılarak, kitapta kullanılan biyografiler Tablo 1’de gösterilerek yapılan doküman analizi sonucunda aşağıdaki bulgular elde edilmiştir:

Tablo 1.

Sosyal Bilgiler 5. Sınıf ders kitabı biyografi kullanım durumu

Tema	Öğrenme Alanı	Metin Sayısı	Kazanım	Kişi
Hep Birlikte Yaşıyoruz		4		
Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz		5		
Çevremizi Tanyalım		5		
Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam	Bir Fikrim Var	6	Bilim insanları ve mucitlerin ortak özelliklerini öğrenir. Bilimsel düşünmenin, bilimsel çalışmaların başarıya ulaşmasında önemli olduğunu kavrar. Bilim insanları ile mucitlerin arasındaki farkı söyler.	İbn-i Sina Aziz Sancar Cahit Arf Isaac Newton Gazi Yaşargil Thomas Edison Louis Pastör Charles Messier Dilhan Eryurt
İnsan ve Ekonomik Faaliyetler		5		
Güç Yönetim ve Toplum	Milli Değerlerimiz	4	Anayasa’da, millî egemenlik ve bağımsızlık konusunda yapılan açıklamalara örnek verir. Millî egemenliğimizi ve bağımsızlığımızı temsil eden değerlerimize örnek verir. Bayrak, millî marş ve başkent gibi değerlerin, özgür ve bağımsız devletlerin sahip	Rıza Kayaalp

Tablo 1’de görüldüğü üzere ortaokul 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitabında biyografinin kullanım durumu ortaya konulmuştur. Yapılan analize göre 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında “Hep Birlikte Yaşıyoruz, Tarihi ve Kültürel Değerlerimiz, Çevremizi Tanıyalım, Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam, İnsan ve Ekonomik Faaliyetler, Güç Yönetim ve Toplum ve Küresel İlişkiler Ağı” olmak üzere toplam 7 tema olduğu görülmüştür. Ders kitabında bulunan 7 temada toplamda 33 metin bulunmaktadır. Tablo 1’de metin sayıları incelendiğinde bazı temalarda 6, bazı temalarda 5, bazılarında ise 4 metin işlenmiş olup, temalara göre metin sayılarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Aynı zamanda ders kitabında ‘Bir Fikrim Var ve Milli Değerlerimiz’ olmak üzere 2 öğrenme alanı belirlenmiştir. Söz konusu bu öğrenme alanları sırasıyla “Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam” ile “Güç, Yönetim ve Toplum” temalarında yer almıştır. İki ünite de kullanılan kişi biyografisi sayısı toplam 10 olmakla beraber, söz konusu ünitelerle ilişkili kazanım sayısı 6 olarak belirlenmiştir. Tablo 1 incelendiğinde özellikle “ Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam” ünitesinde toplam dokuz kişinin biyografisinin kullanılması dikkat çekicidir. Bu da muhtemelen ünitenin öneminden kaynaklandığı şeklinde yorumlanabilir. Kullanılan diğer 1 kişinin biyografisi ise “Güç, Yönetim ve Toplum” ünitesinde kullanılmıştır. İncelenen kitapta toplam 7 temanın 2’sinde biyografi kullanılmış olması 5 temada ise hiç biyografi kullanılmaması bununla beraber kullanılan biyografi sayısının bir temada 9 ve diğer tema da ise 1 tane olması biyografi kullanımı konusunda dengeli bir dağılım yapılmadığını ortaya koymaktadır. Araştırmada dikkatleri çeken bir başka bulgu ise biyografi kullanımında cinsiyet tercihidir. İncelenen 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında biyografisi kullanılan kişilerin tamamının erkek biyografisi olması buna karşılık hiç kadın biyografisinin kullanılmaması araştırmada en çok dikkat çeken bulgudur. Bunun yanı sıra 5. sınıf öğrencilere biyografinin ne olduğu, nasıl hazırlanabileceği anlatılmış ve uygulama yapmak açısından çevrelerinde yer alan insanlardan önemli gördüklerinin biyografisini hazırlamaları istenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Biyografi edebi bir tür olarak eğitim alanında sıklıkla kullanılmakla beraber, sadece edebiyat alanında kullanılmayıp eğitim ve öğretim çalışmalarının tüm derslerinde kullanılan bir eğitim öğretim yöntemidir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı kapsamında ortaokul 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında biyografinin kullanım durumu incelenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman inceleme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada incelenen kitap 2022-2023 eğitim öğretim yılında MEB tarafından devlet okullarına dağıtılan ve 5. sınıflarda okutulan Sosyal 5. sınıf Bilgiler ders kitabı incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen kitapta biyografi kullanımına aktif bir şekilde yer verildiği tespit edilmiştir. Kullanılan biyografiler ünitelere eşit olarak dağıtılmamış olup, belirli ünitelerde sıkça kullanım, bazılarında ise az biyografi kullanıldığı tespit edilmiştir. Kullanılan biyografilerin öğrencilerin zihninde kalıcı olması için görsel materyallerle desteklendiği görülmüştür. Yiğittir ve Öcal’ın (2010), yaptıkları çalışmayla ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin biyografisi verilen örnek kişileri örnek alarak çalışkanlıklarını arttırdıklarını tespit ederek benzer bir sonuca ulaşmıştır. Temalara göre biyografi kullanım sayıları karşılaştırıldığında en az biyografi kullanımının “Güç, Yönetim ve Toplum” temasında olmak üzere 1 kere kullanıldığı, en çok biyografi kullanımının ise “Bilim, Teknoloji ve Sosyal Yaşam” temasında 5 kere kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durumda 5. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında biyografi kullanımının önem verilen ünitelere göre fazla ve az kullanıldığını

söylemek mümkündür. İncelenen kitapta biyografisi kullanılan kişilerin tamamının erkek kişi olması, kadın kişilerin biyografilerine hiç yer verilmemesi araştırmanın en dikkat çekici bulgusudur.

Biyografi kullanımı ile öğrencilere dersleri daha kalıcı bir şekilde öğretmek, bu sayede konuyla ilgili geçmişte değerli katkılar sunmuş şahsiyetler hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Böylece öğrencilerin biyografisi kullanılan toplum için değerli kişileri örnek alarak hedeflenen kazanımlara ulaşacakları düşünülmektedir. Doğan ve Er Tuna'nın (2023), ortaokul Sosyal Bilgiler öğretiminde ders kitaplarında biyografi kullanım durumunu ile ilgili yaptıkları araştırma neticesinde, inceledikleri 4, 5 ve 6. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki biyografi kullanım durumunu ayrıntılı olarak ortaya koymuş olup, ders kitaplarında kullanılan biyografilere ve biyografi yöntemine dikkat çekmişlerdir. Ders kitaplarında biyografi kullanımı ile ilgili olarak bir başka çalışma da Karabulak (2023) ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Karabulak ve arkadaşları, Türkçe öğretiminde biyografi kullanımının etkileri üzerine 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında çalışma yaparak, biyografi kullanım durumunu değerlendirmiş olup, Türkçe ders kitaplarında biyografi kullanım durumunun yoğunluğunu ortaya koymuş ve biyografi kullanımının önemine vurgu yapmışlardır. Er'in (2010) yılında yaptığı benzer bir çalışma ile ortaokul öğrencilerinin toplumda örnek olan ve hayatları ile merak uyandıran kişilerin biyografisini araştırıp yazarak, yazdıkları kişileri de rol model aldıkları tespit edilmiş ayrıca, bu kişilerin özellikler ilişkin görüşlerde başarı-çalışkanlık arasında pozitif bir ilişki bulunması yine ders kitaplarında biyografi kullanımının önemini ortaya koymaktadır. Öğrencilere verilmek istenene konuların öğretilmesi esnasında özellikle temalarda kullanılan metinlerin yazarlarının hayatlarına vurgu yapılarak bu yazarları biyografilerine yer verilerek yazarların ön plana çıkarılması dikkat çekicidir. Biyografisi kullanılan kişilerin bir kısmının geçmişte yaşamış bir kısmının ise hala yaşayan kişiler olduğu dikkat çekmektedir. Benzer şekilde bilimsel gelişmeler konusunda geçmiş dönemde bilime önemli katkılar sunmuş Türk bilim insanlarının biyografisine de ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarına dayanarak, öğrenciler üzerinde daha etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimi için aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

- Yapılan çalışmada erkek kişilerin biyografilerinin kullanımında kadın biyografi kullanımına göre çok büyük bir fark olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda ders kitaplarında kadın kişiler ve erkek kişilerin biyografilerinin kullanımı konusunda daha hassas davranılarak kadın ve erkek biyografi kullanım sayısı olarak olabildiğince eşit sayılarda yer verilmelidir.
- İncelenen ders kitabında bazı ünitelerde biyografi kullanımına oldukça fazla yer verildiği görülmüş, buna karşılık bazı ünitelerde ise hiç biyografi kullanılmadığı görülmüştür. Bu durumda her üniteye uygun karakterler araştırılarak daha fazla biyografi kullanımına gidilmelidir.
- İncelenen kitapta biyografileri kullanılan kişilerin görselleri de sunulmuştur. Öğrencilerin daha fazla dikkatlerini çekmek ve hafızalarında daha kalıcı olması açısından biyografisi kullanılan kişilerin varsa çizgi filmleri, animasyonları ya da belgeselleri öğrencilere izlettirebilir.
- Çalışmada Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında biyografi kullanım durumu incelenmiştir. Biyografi ile ilgili yapılan alan yazın taramasında konu ile ilgili çalışmaların azlığı ortaya konmuştur. Bu durumda biyografi kullanımı ile ilgili daha kapsamlı çalışmaların yapılması, farklı ders kitaplarında da biyografi kullanım durumlarının ortaya konarak karşılaştırmalı analiz yapılması konu ile ilgili alan yazına katkı sağlayabilir.

Araştırmacıların Rolü

Tüm araştırmacılar makalenin başından sonuna kadar eşit bir şekilde katkı sunmuştur.

Etik Onayı

Bu makalenin yazımında görev alan yazarlar çalışmalarında kullandıkları materyal ve yöntemler için etik kurul onayına gerek olmadığını beyan ederler.

Sınırlılıklar

Araştırma 2022/2023 eğitim öğretim yılı ile bu eğitim öğretim yılında milli MEB tarafından dağıtılan ve devlet okullarında okutulan E Kare Yayıncılık tarafından yayımlanan 5.sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı ile sınırlandırılmıştır.

Kaynakça

- Akınoğlu, O. ve Arslan, Y. (2007). Türkiye’de ortaöğretim öğrencilerinin tarih kavramlarını kazanma durumu ve değerlendirilmesi. *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, s. 138-154.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Arslan, H. (2000). İlköğretim İkinci Kademesinde Okutulan Sosyal Bilgiler Dersinin Öğretim Sürecinde Kullanılan Metotlar Üzerine Bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van,
- Ata, B. (2008). Sosyal Bilgilerde Atatürkçülük konularının eğitimi ve öğretmenin rolü içinde B. Tay ve A. Öcal (Ed.), *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Öğretimi* (s. 283- 299). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Aycan, Ş., Kaynar, Ü., Türkoğuz, S. ve Arı, E. (2002, Eylül). İlköğretimde kullanılan fen bilgisi ders kitaplarının bazı kriterlere göre incelenmesi. V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi’nde sunuldu, Ankara.
- Aydın, İ. (2005). Okul çevre ilişkileri. Y. Özden (Ed.). *Eğitim ve okul yöneticiliği el kitabı* içinde (s. 161–185). Ankara: Pegem Akademi.
- Bademci, V. (1997) . *Aymazlığın Sonu: Geleceği Tehlikede Bir Ulus*. Ankara: Gazi Kitabevi .
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Barth, J. L. Demirtaş A (1997). *İlköğretim Sosyal Öğretimi, Yök/ Dünya*
- Ceylan, B., Alpaslan, A., Taş, Ü., Yılmaz, E., Gözler, C., Sezen, H. C., Genç, M., Alpaslan, B., Şimşek, N., Duran, A. (2023). The evaluation of educational materials according to the opinions of class teachers in the process of distance education. *BSJ Pub Soc Sci*, 6(2): 63-72.
- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin izleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (15), s. 69-88.
- Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, MEB Yayınları, İstanbul 1999
- Doğan, M., & Er Tuna, Y. . (2023). Sosyal bilgiler öğretiminde ders kitaplarında biyografinin kullanımı. *Ulusal Eğitim Dergisi*, 3(5), 879–889.
- Er, H. (2005). Sosyal dersinde biyografi öğretimi: “Atatürk’ün hayatı” metninin analizi ve yeni bir tasarım. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Er, H. (2009). Sosyal eğitiminde biyografi öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Reşat Genç’e Armağan Özel Sayısı), 29 (5), s. 1546-1557.
- Er, H. (2010). Sosyal eğitimi kapsamında ortaokul öğrencilerinin “biyografi” kullanımına ilişkin görüşleri. (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Erkan S. (1998). "Teacher' Role İn Guidance" G. Ü . Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi , Cilt 18, Sayı 2. S. 65-71.
- Gelici, Ö. & Bilgin, İ. (2011). İşbirlikli öğrenme tekniklerinin tanıtımı ve öğrencilerin görüntülerinin incelenmesi. Adıyaman Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 1(1), 40-70.
- Gençtürk, M. (2005). Tarih öğretiminde biyografi kullanımı. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. Hiz. Ltd. Şti.
- Howard, J. B. (1999). Using a social studies theme to conceptualize a problem, *The Social Studies*, 90, 171-176, 1999.
- Kabapınar, Y. (2005). Bir öğretim materyali olarak hayat bilgisi ve Sosyal ders kitapları. İçinde C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Öğretimi* (365-394). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kan, Ç. (2003). Problem Çözme Yönteminin İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Dersinde Öğrenci Başarısına Etkisi, YL Tezi, Ankara, Gazi Ün. Eğitim Bilimleri Enst., Ankara.
- Kavcar, Cahit ve diğerleri; *Sosyal Öğretimi*, Engin Yayınevi, Ankara 1997
- Kaya, A. (2011). Biyografik eserlerin tarih öğretimine katkısı ve ikinci meşrutiyet'ten cumhuriyet'e uzanan sürecin değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kaymakçı, S. & Er, H. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Biyografinin Kullanımı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (25) 198-224
- Kaymakçı, S. ve Er, H. (2009). Sosyal Bilgilerde biyografi kullanımı. İçinde M. Safran (Ed.), *Sosyal Eğitimi* (s. 414-428). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 170-189.
- Kirman, J. M. & Jackson C. (2000). The Use of Postage Stamps To Teach Social studies Topics, *Social Studies*
- Klinger, J. K. ve diğerleri., Collaborative strategic reading during social studies in heterogeneous fourth-grade classroom, *Elementary School J.*, 1, 99, 3-20, 7. Lederer, J. M., Reciprocal Teaching of Social Studies in Inclusive Elementary Classroom, 1998.
- Lederer, J. M. (2000). Reciprocal Teaching of Social Studies in Inclusive Elementary
- Levstik, L. (1995). Narrative constructions: Cultural frames for history. *The Social Studies*, 86, pp. 113-116.
- Levstik, L. S. & Barton, K. C. (2005). Doing history: Investigating with children in elementary and middle schools. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Maxim, G. W. (1999). *Social studies and the elementary school child*. New Jersey: Prentice Hall.
- McGowan, T. ve Guzzetti, B. (1991). Edebiyat temelli Sosyal öğretimi (Çev: Ahmet Doğanay). http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/doganay_01.pdf, adresinden 20 Ocak 2023 tarihinde indirilmiştir.
- MEB. (2018). İlköğretim 5 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı. Ankara: E Kare Eğitim Yayıncılık Matbaacılık. Miles, M. B. & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis*. London: Sage
- O'Leary, Z. (2017). *The essential guide to doing your research project*. SAGE Publications Inc.
- Oğuzkan, F. (2001). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Anı Yay.
- Otluoğlu, R. (2001). İlköğretim Okulu 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2001.
- Öztürk C. ve Otluoğlu, R. (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık

Sills-Briegel, T. & Camp, D.(2000). Using Literature to explore social issues, *Social Studies*, 3, 91, 116-120

Street, C. (2002). Teaching with the newspaper, *Social Studies*, 3, 93, 131-134, 2002.

Ünalın, Ş. (2001).*Sosyal Öğretimi*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yalın, İ. (2000). Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002. , 4, 91, 187-191, 2000.

Yeşilmen, N. (1983). Sınıf İçi Sözlü Etkileşim Analizi Yöntemiyle Değerlendirmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi).Ankara: Ankara Üniversitesi.

Yılmaz, G. (2002). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi vatan ve millet ünitesinde çoklu zekâ kuramına göre geliştirilen eğitim durumunun öğrencilerin akademik başarısına etkisi ve öğrenci görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yiğittir, S. Öcal, A. (2010). “İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Değer Yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.